

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ที่มาแห่งพระมหากษัตริย์

ที่มาแห่งพระมหาชนกชาดก

ชาดก คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติต่างๆ เป็นมนุษย์บ้าง อมนุษย์บ้าง เทวดาบ้าง สัตว์บ้าง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้ใดจะทรงยกชาดก ซึ่งเป็นนิทานอิงธรรมมาแล้วเป็นนุกถาธิฐาน คือเป็นวิธีการสอนแบบยกเอาเรื่องราวนิทานมาประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย แทนที่จะสอนธรรมะกันตรงๆ

ประเภทของชาดก มี 2 ประเภทคือ

1. ชาดกในนิบาต นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือคำฉันท์ล้วนๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้ว เป็นอรรถกถาชาดก เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่า ชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า "ทศชาติชาดก"

2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเขียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2000-2200 ชาดกนี้เรียกอีกชื่อว่า "ปัญญาสาชาดก" แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง รวมเป็น 61 เรื่อง

ทศชาติชาดก เป็นชาดก 10 ชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็น 10 ชาติที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 ประการ ได้แก่

- เต คือ เตมิยชาดก (เนกขัมมบารมี)
- ช คือ มหาชนกชาดก (วิริยะบารมี)
- สุ คือ สุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)
- เน คือ เนมิราชชาดก (อธิษฐานบารมี)
- ม คือ มโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)
- ภู คือ ภูริทัตตชาดก (ศีลบารมี)
- จ คือ จันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)
- นา คือ นารทชาดก (อุเบกขาบารมี)
- วิ คือ วิชฺฐชาดก (สัจจบารมี)
- เว คือ เวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

เรื่องย่อของพระมหาชนก

เรื่องพระมหาชนกมีที่มาจากวรรณคดีในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในทศชาดก โดยเป็นชาดกเรื่องที่สอง เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยชาติเป็นพระมหาชนก ซึ่งเป็นชาติของการบำเพ็ญวิริยะบารมี หรือที่เรียกว่า มหาชนกชาดก โดย เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ฐัมมสาโร มหาเถระ) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหาชนก เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยาน ในกรุงมิลิตา เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลืมนมะม่วงอัน โอชาแล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นมะม่วงที่มีผลรสดี ถูกข้าราชบริพารดึงทิ้งจน โคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี มีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการข้อย่งและจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎก (พระสูตรต้นคปิฎกขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากมหาชนกชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

ตัวละครที่สำคัญในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ประกอบไปด้วย พระมหาชนก, นางมณีเมขลา, ท้าวสักกเทวราช, อุทิจงพราหมณ์มหาศาล, พระเทวี, พระนางสิวลีเทวี, พระโปลชนก, พระอริฐชนก, และปู่ทะเลักษ์ เป็นต้น

เหตุการณ์ที่สำคัญในบทพระราชนิพนธ์ ได้แก่เหตุการณ์ตอนที่พระโปลชนกถูกจองจำ, ตอนที่พระโปลชนกทำศึกกับพระเจ้าอริฐชนก, ตอนที่พระนางสิวลีเทวีเสด็จไปนครจัมปาละ, ตอนที่พระมหาชนกทำให้พระมารดาบอกความจริง, ตอนที่พระมหาชนกออกเรือเพื่อไปทำการค้า, ตอนที่เรือจมลงในมหาสมุทร, ตอนที่พระมหาชนกทรงว่ายน้ำเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน, ตอนที่พระมหาชนกไขปัญหาของพระโปลชนกได้, ตอนที่ต้นมะม่วงถูกทำลาย, และในตอนที่ยังปู่ทะเลักษ์มหาวิชาลัย เป็นต้น

โครงเรื่องบทพระราชนิพนธ์

พระเจ้ามหาชนก กษัตริย์แห่งกรุงมิลิตา มีพระราชโอรสสองพระองค์ พระนามว่า อริฐชนก และ โปลชนก เมื่อสวรรคตแล้ว พระอริฐชนกได้ครองราชสมบัติ และทรงตั้งพระโปลชนกเป็นอุปราช อนาคตผู้ใกล้ชิดได้กราบทูลใส่ร้ายว่า พระอุปราชโปลชนกคิดไม่ซื่อ พระอริฐชนกหลงเชื่อ สั่งจองจำพระโปลชนก แต่พระโปลชนกตั้งจิตอธิษฐานและหลบหนีไปได้ ภายหลังได้รวบรวมพลมาทำรบ และเอาชนะได้ในที่สุด พระอริฐชนกสิ้นพระชนม์ในที่รบ พระเทวีที่กำลังทรงครรภ์จึงปลอมตัวหนีออกนอกเมืองด้วยความช่วยเหลือของท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จหนีไปจนถึงเมืองจัมปาละ ได้พราหมณ์ผู้หนึ่งอุปการะไว้ในฐานะนางสาว

ต่อมาทรงมีประสูติกาล ตั้งพระนามพระโอรสตามพระอัยยิกาว่า มหาชนก จวบจนกระทั่งมหาชนกเติบโตใหญ่ และได้ทราบความจริง ก็คิดจะไปค้าขายตั้งตัว แล้วจะไปเอาราชสมบัติคืน จึงนำสมบัติกึ่งหนึ่งของพระมารดาไปขาย แลกเป็นสินค้าออกเรือไปยังสุวรรณภูมิ และในระหว่างทางในมหาสมุทร เรือต้องพายุล่มลง ลูกเรือตายหมด ยิ่งแต่พระมหาชนกรอดชีวิตผู้เดียว ทรงอดทนว่ายน้ำในมหาสมุทรด้วยความเพียร ๗ วัน ๗ คืน จนได้พบนางมณีเมขลา และสนทนาธรรมในเรื่องของความเพียร ในที่สุดนางมณีเมขลาได้อุ้ม พระมหาชนก ไปส่งยังมิลินทร

ฝ่ายมิลินทร พระโปลงนก็ได้สวรรคต เหลือเพียงพระราชธิดานาม สิวลิเทวี ก่อนสวรรคต ทรงตั้งปริศนาไว้ 4 ข้อ สำหรับผู้จะขึ้นครองราชย์ต่อไป แต่ไม่มีผู้ใดไขปริศนาได้ เหล่าอมาตย์จึงได้ประชุมกันแล้วปล่อยราชรถ ก็แล่นไปยังที่มหาชนกบรรทมอยู่ พระมหาชนกสามารถไขปัญหาของพระโปลงนได้ เหล่าอมาตย์จึงเชิญเสด็จขึ้นครองราชย์ และอภิเษกกับสิวลีเทวี และทรงครองสมบัติโดยธรรม บำเพ็ญทศพิธราชธรรม วันหนึ่ง พระมหาชนก ทรงประทับบนคอช้างเพื่อทอดพระเนตรอุทยาน ใกล้ประตูอุทยานมีมะม่วง ๒ ต้น ต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่งไม่มีผล ผลนั้นมีรสหวานเหลือเกิน พระมหาชนก ทรงเก็บมาเสวยผลหนึ่งแล้วเสด็จเข้าอุทยาน คนอื่นๆ ตั้งแต่พระอุปราชาลงมา ต่างก็แย่งเก็บผลมะม่วง จนต้นมะม่วงต้นนั้น โกงลง พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็เกิดความสังเวช ที่คนทั้งหลายหวังแต่ประโยชน์อย่างขาดปัญญา จึงทรงหาวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงถึง ๕ วิธีด้วยกัน และทรงรำลึกได้ว่านางมณีเมขลาเคยสั่งให้พระองค์ตั้งมหาวิทยาลัย จึงได้ปรึกษากับพราหมณ์ และในที่สุดพระมหาชนกก็ได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น โดยใช้ชื่อว่า ปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย โดยรำลึกว่า ขณะที่ทรงว่ายน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๗ วัน ๗ คืนนั้น มีปุทธะเลียมช่วยหนุนพระบาท อีกทั้งการที่พระมหาชนกทรงตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นยังจะเป็นการให้การศึกษแก่ประชาชนทั้งหลายอีกด้วย

พระราชนิพนธ์ฉบับต่างๆ

พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก ฉบับต่างๆ จากพ.ศ. ๒๕๓๕ ถึง ๒๕๔๓ พระมหาชนก ฉบับพระราชนิพนธ์ ในวาระมหามงคลสมัยกาญจนาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายพระราชนิพนธ์พระมหาชนกซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษควบคู่กันไปฉบับเดียวกัน ในเล่มมีภาพประกอบจิตรกรรมประกอบเรื่องโดยฝีมือของศิลปินไทยร่วมสมัย ๖ ท่าน นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับหนังสือพระราชนิพนธ์นี้ด้วย

พระมหาชนก ฉบับปกอ่อน จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มขนาด ๑๔.๖๐ x ๒๑.๐๐ เซนติเมตร เนื้อในพิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตมัน ๒๐๕ แกรม หนา ๑๗๘ หน้า พิมพ์ ๔-๕ สีทุกหน้า

การออกแบบรูปเล่มฉบับปกอ่อนยังคงงดงามและได้อรรถรสที่สมบูรณ์ในการอ่านเหมือนฉบับปกแข็งทุกประการ

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณูปการ จักรพรรดิในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ พุทธศักราช ๒๕๔๒ จัดทำเป็นฉบับการ์ตูน ภาพประกอบโดย ชัย ราชวัตร ราคาเล่มละ ๑๕ บาท พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณูปการ ได้รับรางวัลดีเด่นด้านผลงานสื่อมวลชนประเภทหนังสือการ์ตูนที่ผลิตขึ้นเพื่อส่งเสริมสังคม จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) โดยคณะกรรมการพิจารณาผลงานสื่อมวลชนดีเด่นเพื่อเยาวชน และเป็นหนังสืออ่านประกอบการเรียนสำหรับนักเรียนทุกระดับชั้น

แผนผังแสดงตัวละครที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ

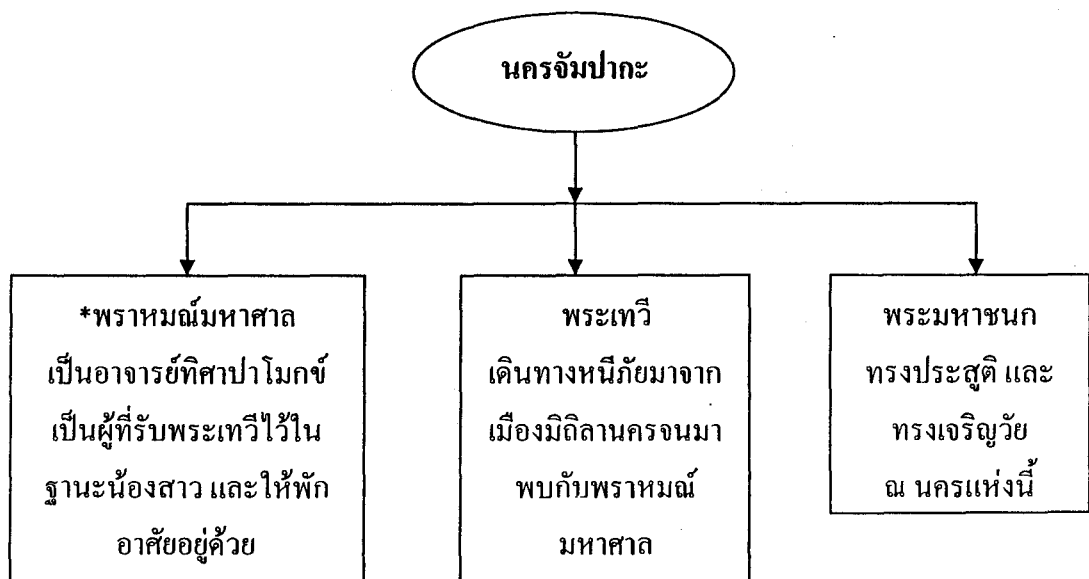
มิดิลานคร

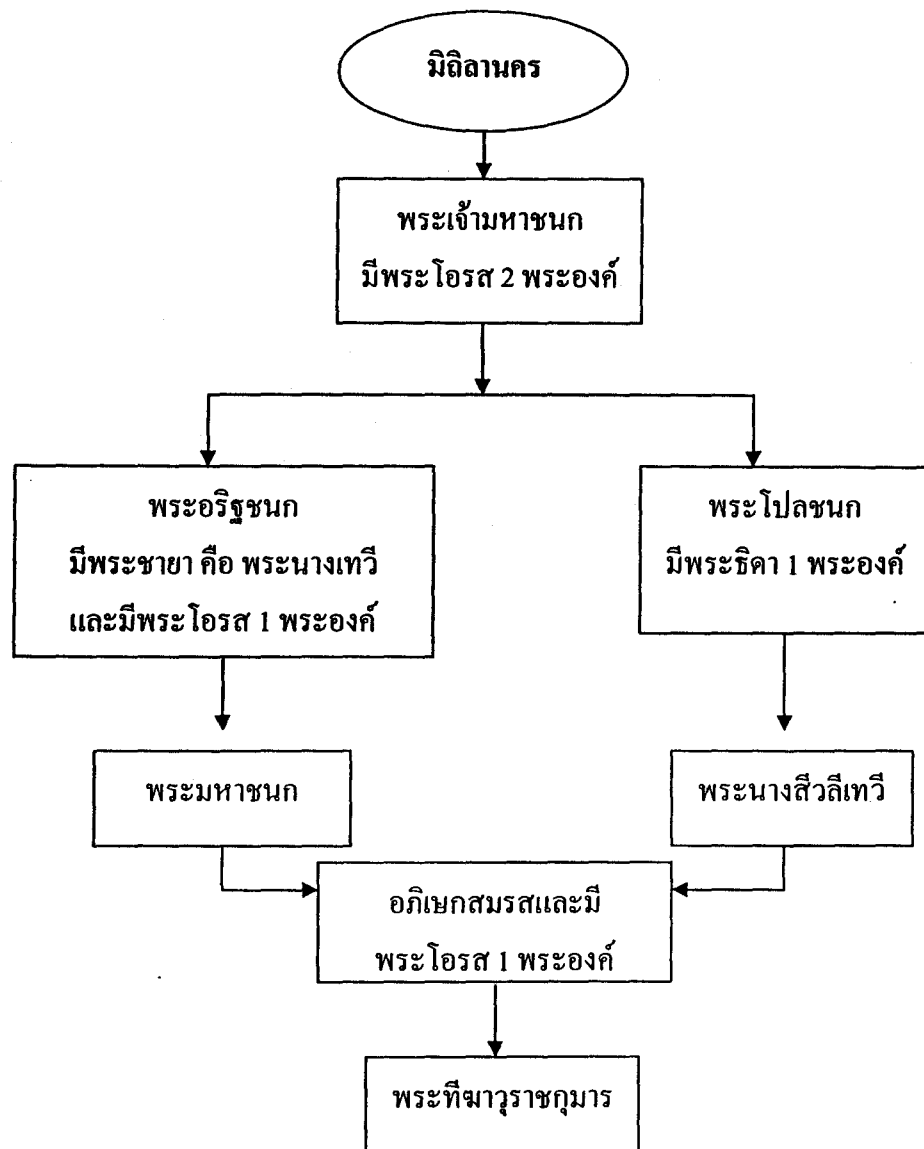
- ☐ พระเจ้ามหาชนก ทรงเป็นพระบิดาของพระอริราชชนก และ พระโปลชนก
- ☐ พระอริราชชนก กับพระเทวี มีพระโอรส คือ พระมหาชนก
- ☐ พระโปลชนก มีพระธิดา คือ พระนางสีวลีเทวี
- ☐ พระมหาชนกทรงอภิเษกกับพระนางสีวลีเทวี และมีพระโอรส คือ พระทีฆาบุราชกุมาร

นครจัมปาละ

- ☐ *พราหมณ์มหาศาล เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ และเป็นผู้ที่รับพระเทวีไว้ในฐานะน้องสาว
- ☐ พระเทวี เดินทางหนีภัยมาจนพบกับพราหมณ์มหาศาล
- ☐ พระมหาชนก ทรงประสูติ และทรงเจริญวัยในนครนี้
- ☐ * พราหมณ์มหาศาล หรือ อุทิจงพราหมณ์มหาศาล หรือ ท่านอาจารย์ทิศาปาโมกข์

แผนผังแสดงตัวละครที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ

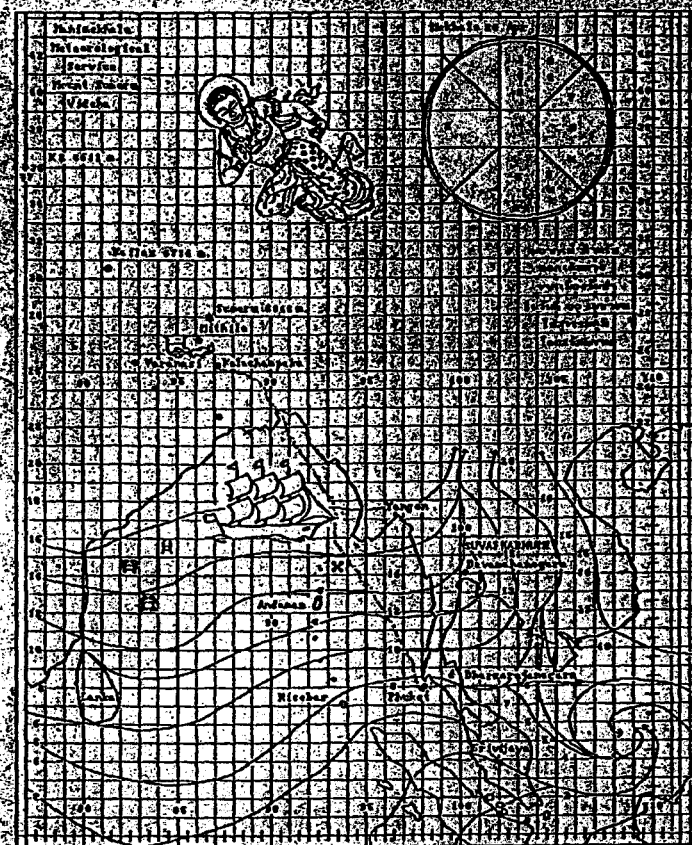

เมืองมิดิลานคร หรือเรียกว่า มิดิลา, วิเทหะ ปัจจุบันเป็นเมือง ชนะกะปุระ ประเทศเนปาล
เมืองจัมปาละ หรือเรียกว่า กาลจัมปาละ, แคว้นอังคะ, กาลจัมปา, จัมปา, จัมปาปุระ ปัจจุบันเป็น
เมือง ภาคัลปุระ, แคว้นพิหาร, ประเทศอินเดีย (พระมหาชนก 2540: ภาคผนวก)

ภาพแผนที่ที่ผู้พระหัตถ์

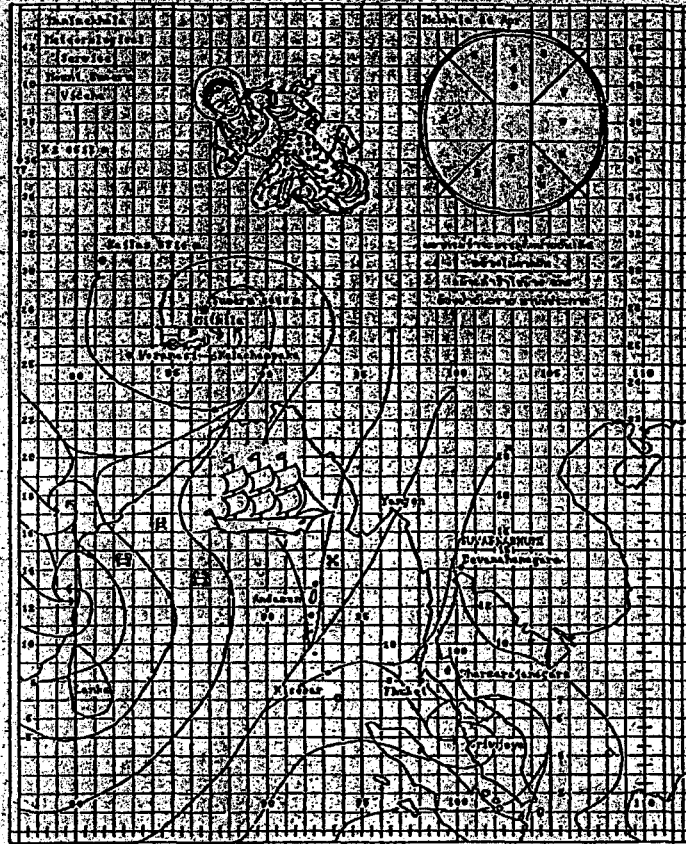
แผนที่ที่ผู้พระหัตถ์แสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณบางแห่งที่
กล่าวถึงในบทพระราชนิพนธ์ นอกจากนั้นยังแสดงข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาเกี่ยวกับทิศทางลม กับ
กำหนดวันเดือนทะเล ตลอดจนจุดอับปางของเรืออับโชค ตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ที่ทรงคาดคะเน
โดยอาศัยข้อมูลทางโหราศาสตร์

Mani Mekhala 20 April

พยากรณ์ สำหรับออกเดินทาง จากเมืองจัมปา
ในวันที่ ๒๐ เมษายน ไปสุวรรณภูมิโดยสวัสดิภาพ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 54

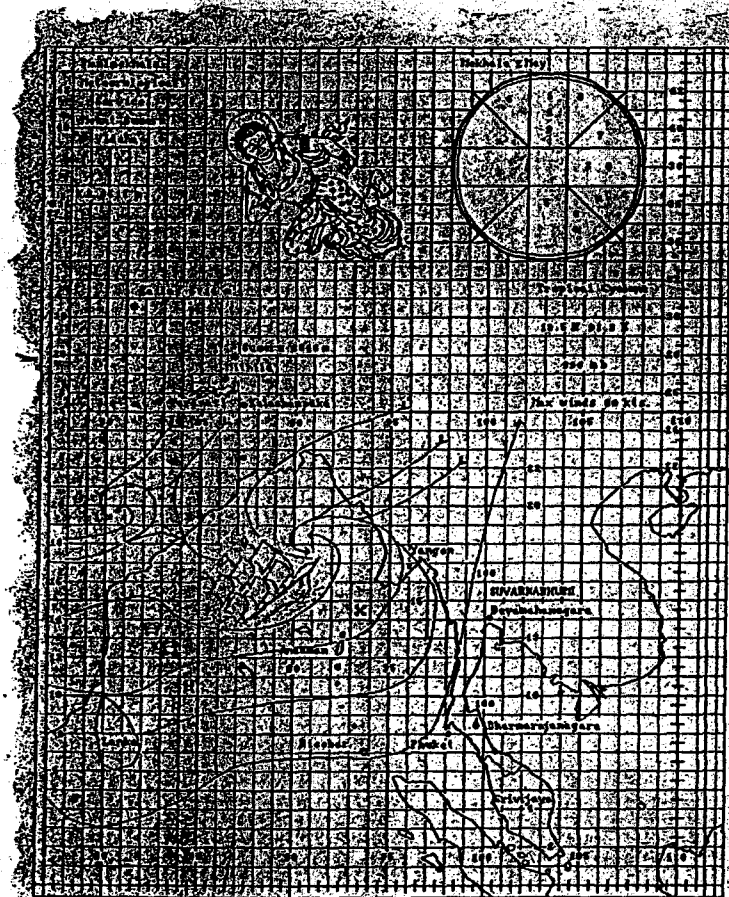

Mani Mekhala 24 April

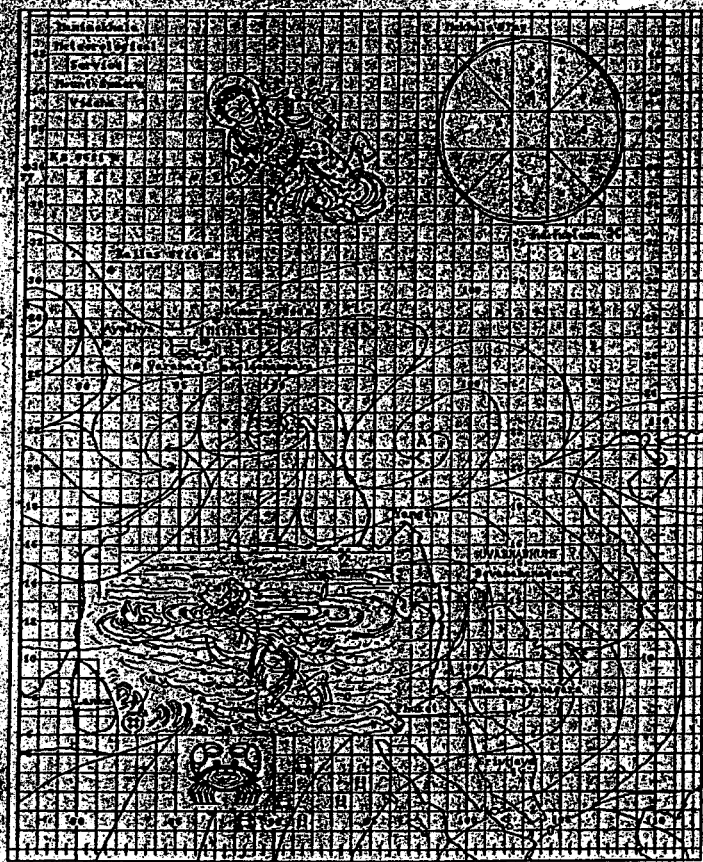
พยากรณ์ว่าจะบรรลุที่หมายอันเลิศ

อย่างไม่คาดฝัน แม้จะล่าช้าไปบ้าง และต้องฝ่าอันตรายนานัปการ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 55

Mani Mekhala 2 May
Tropical Cyclone

Mani Mekhala 9 May

วันนวันอุโบสถ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 57

ภาคผนวก ข
หลักฐานโบราณเกี่ยวกับชาดก

หลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวเนื่องกับชาดก

ชาดกมีบทบาทสำคัญต่อสังคมพระพุทธศาสนา ไม่ว่า อินเดีย ลังกา และประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหล่านี้จะปรากฏหลักฐานร่องรอยที่เกี่ยวเนื่องกับชาดกอยู่ทุกประเทศ ทั้งคัมภีร์ ศิลปกรรม และประเพณี

ประจักษ์พยานที่เก่าแก่ที่สุดของชาดกนี้ปรากฏอยู่ที่ศาสนสถานที่ประเทศอินเดีย ภาพสลักหินเรื่อง เตมียชาดก, มหาชนกชาดก, เนมิยชาดก, มโหสถชาดก และเวสสันดรชาดก ที่รั้วรอบสลูป ที่เมืองการหุต และภาพสลักเรื่อง สุวรรณสามชาดก และเวสสันดรชาดก ที่ซุ้มประตูหินของสลูปที่เมืองสาญจี ในประเทศอินเดีย แสดงให้เห็นว่า หลักฐานเกี่ยวเนื่อง กับชาดกมีปรากฏมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 3-4 แล้ว

สำหรับในประเทศไทย หลักฐานเกี่ยวกับชาดก เราพบมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเสมาหินอีสาน ไม่เพียงเฉพาะบริเวณภาคกลางเท่านั้น ในภาคอีสานก็เป็นอีกบริเวณหนึ่งที่พบหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับชาดก หลักฐานที่ว่านี้คือ เสมาหิน เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอีสาน อันแสดงถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ท้องถิ่นคือ วัฒนธรรมหินตั้ง กับวัฒนธรรมภายนอกคือ พระพุทธศาสนา

เสมาทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายแสดงเขตศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนา เสมาที่พบในภาคอีสานมีหลากหลายรูปแบบ และที่สำคัญมีเสมาจำนวนไม่น้อยที่มีการแกะสลักภาพบนเสมา มีทั้งลวดลายและเรื่องราวเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น รูปดอกบัว พระสลูปเจดีย์ ภาพชาดกและพุทธประวัติ เสมาที่พบส่วนใหญ่อยู่ในลุ่มน้ำชี โดยเฉพาะที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ จะพบเสมาหินมากเป็นพิเศษ เป็นแหล่งที่มีเสมาที่มีภาพแกะสลักแสดงเหตุการณ์เรื่องราวในพุทธประวัติและมหานิบาตชาดก อาทิ วิทูรชาดก จันทกุมาร และ เวสสันดรชาดก เป็นต้น

เศษเสมาชิ้นหนึ่งที่พบที่บ้านห้วยหินทอด อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น มีภาพแกะสลักเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เป็นรูปพระสงฆ์ถือตาลปัตรด้วยมือซ้ายกับสตรีนั่งขัดสมาธิและยกมือระดับหน้าอก บนเสมาชิ้นนี้ เป็นฉากหนึ่งในตอนที่พระมหาชนกตัดสินใจลาพระมเหสี คือ พระนางสีวลี

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1 แบบการเก็บข้อมูลจากเอกสาร

.....
1) ข้อมูลบรรณานุกรม

.....
2) เอกสารนี้เขียนโดย

.....
3) มีส่วนสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์อย่างไร

.....
4) มีเนื้อหาที่สำคัญคือ

.....
5) ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์คือ (ระบุหน้า)

.....
6) ข้อคิดเห็น วิจารณ์ ในส่วนต่างๆของ กรอบแนวคิดทฤษฎี และวัตถุประสงค์ ..

.....
.....
.....

2 แบบบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง.....

ชนิดของข้อมูล เหตุการณ์	ฉาก (ที่ไหน เมื่อไหร่)	พฤติกรรม (ใครทำ อะไร)	แบบแผน พฤติกรรม (อย่างไร)	ความ สัมพันธ์ (กับใคร)	การมี ส่วนร่วม (ใครบ้าง)	ความหมาย (ทำไม เพราะอะไร)
1.						
.....						
.....						
.....						
.....						
2.						
.....						
.....						
.....						
.....						
3.						
.....						
.....						
.....						
.....						

ที่มา : คัดแปลงมาจาก (สุรางค์ จันทวานิช 2549: 92)

3 แบบบันทึกดัชนีเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

กลุ่มคำในชุดความหมายเดียวกัน	ความสัมพันธ์	คำหลัก
กลุ่มที่ 1.		
.....		
.....		
.....		
.....		
กลุ่มที่ 2.		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		
กลุ่มที่ 3.		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		
กลุ่มที่ 4.		
.....		
.....		
.....		
.....		
.....		

ตารางที่ 3 แบบบันทึกดัชนี